

ալ կ'ըսեն՝ որ եթէ մեղրամոմը զտելու ատեն ջուր չգործածենք, ան ատեն և ոչ աս երկու աղերը պէտք կ'ըլլան. բայց երբոր աս նիւթերը ամենեւին փնաս մը չտալէն զատ՝ օգուտ ալ ունին, ինչո՞ւ պիտի չգործածենք. թող որ ջրով հալեցնեն ալ շատ հարկաւոր է, որպէս զի չըլլայ թէ 100 աստիճանէն վեր ջերմութի ունենալով՝ բոլորնիւթը փճանայ: Դենք այսչափ տեղեկութիւնն ալ բաւական կը սեպենք մեր հայրենակցացը. իրենք ալ այսչափով կրնան ասկէ ետքը դեղին մեղրամոմին տեղ, որ ինչուան հիմա կը գործածեն, ձերմակին մաքրութիւնն ու աւելի պայծառ լոյսը վայելել:

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆ

ՊԵՏՄՈՒԹԻՒՆ

Ֆրանսիէն:

ԻՈՒՈՐ աշխարհքիս համար օգտակար մարդիկ խիստ քիչ եղած են ինչուան հիմա. և մանաւանդ այնպիսի օգուտներ ընող, որ անոնցմով մարդիկ իրենց բնական ու բարոյական կեանքը երջանկութեամբ անցընեն: Եւսպիսի կենցաղօգուտ և սակաւագիւտ մարդիկներէն մէկն էր Իսնիամին Ֆրանքլին անգղիացի մատենագիրն ու բնախօսը, որ ծնած էր Լմերիկա: Երիկայ օձառագործի մը տղայ ըլլալով՝ առջի բերնն իր հօրը արհեստը կը բանեցընէր. ետքը տպարանի մը մէջ գործաւոր եղաւ, ու հոն ամէն օր ինչնորնոր բաներ որ կը տպուէին՝ իրիկունները կը կարդար. ասանկ իր քունը կը ծախէր ու անոր տեղը գիտութիւն կը վաստակէր: Իսնի որ դեռ 14 տարեկան տղայ էր, երկու հատ թատերական խաղեր շինեց, իր տիրոջը ստրկովը տպեց, ու սկսաւ ծախել: Իսնիամինին հայրը չէր հաւնէր աս իր տղուն բռնած ճամ

բռն. վախը ան էր որ տղան այսպիսի ջանքով հաց պիտի չկարենայ գրտնել. բայց տղան օրէ որ գրոց տեղեկութե մէջ աւելի առաջ գնաց: Երբ որ Եւրոպա դարձաւ, Իսնորա քաղքին մէջ մէկ քանի գրքեր տպել տալու վերակացութիւն ըրաւ, ու նորէն իր հայրենիքը դարձաւ 22 տարեկան, շատ աւելի յառաջացած ըլլալով բընազննական՝ բարոյական ու քաղաքական գիտութիւններու մէջ. մէկէն Փիղադեղփիա քաղքին մէջ տպարան մը բացաւ, ու լրագիրներ տպեց. ուրով շուտ մը երևելի գիտուններուն կարգը անցաւ իր անունն ալ: Հասարակաց գրատուն մը կանգնեց 1731^{ին}, և իր օրագրին վաճառքը այնչափ յաջողեցաւ, որ մէկ տարուան մէջ ինչուան տասը հազար օրինակ կը ծախէր, և անով ան կողմերուն քաղաքական ու բարոյական գիտութիւնները խիստ ծաղկեցան: Երակ մարելու համար ընկերութիւն մը հաստատեց 1738^{ին}. իսկ 1747^{ին} բնաբանական փորձերով գտաւ՝ որ փայլակի ու կայծակի պատճառը ամպերուն ելեքտրականութիւնն է, ուստի շանթարգել ըսուած երկաթները հնարեց՝ որով կայծակի փնասները պակսեցան: Եւրաթշտական նուագարաններն ալ աւելի կատարելագործեց. և քիչ ծախքով բնակարաններ տաքցընելու համար՝ երկրէ ջերմանոցը հնարեց:

Եւստենները Ֆրանքլինին հայրենակիցները անգղիացւոց տէրութե սաստիկ հարկապահանջութիւններուն չգիմանալով, երբոր տեսան թէ անգղիացւոց թագաւորը իրենց բողոքը չսեր, մտածեցին որ ապստամբին. ուստի Ֆրանքլինը Կաղղիա խրկեցին՝ գաղղիացւոց տէրութենէն օգնութիւն ուզելու: Ֆրանքլին երբոր Փարիզ հասաւ, սիրելի եղաւ ամենուն, և շատ աշխատանք քաշելէն ետքը՝ 1778^{ին} իր խնդիրքը կատարուեցաւ. անանկով Լմերիկայի գաղութականները անգղիացւոց տէրութենէն զատուեցան, ու անկէ ետքը Ինքիս

նահանգի ըսուեցան : Ֆրանքլին ութը տարի ան փառաւոր պանդխտութիւն ընելէն վերջը 1785ին մեծ յաղթանակով իր հայրենիքը դարձաւ . քաղաքացիները ուրախութեամբ ընդունեցան զինքը, և իրենց նոր հասարակապետութեանը ժողովին նախագահ ըրին : Այսպիսի փառքով մեռաւ Ֆրանքլին 84 տարեկան՝ 1788ին, և բոլոր երկրին բնակիչները երկու ամիսի չափ սուգ մտան իրեն համար . կենդանագրին տակն ալ աս խօսքերը գրեցին .

«Յամպոց կորզեաց սա ըզանթիս կայծականց,
Եւ զգաւազան յանագորոյն ի բռնանց» :

Ֆրանքլին շատ տեսակ մանր գրուածքներ ունի, ամէնն ալ այնպիսի զուարճալի՝ ընտանի ու խելացի ոճով, որ կարդալ սկսողը առանց լմընցընելու չկրնար ձեռքէն ձգել, և առանց խելք սորվելու անոր խօսքերէն՝ չկրնար գիրքը գոցել : Այս պատիկ գրուածքներէն մէկը հայերէն տպուեցաւ մօտ տարիներս Սեկիւտար՝ աշխարհաբառ գեղեցիկ թարգմանութեամբ ու տպագրութեամբ, մէկալներուն ալ ճաշակը աս օրագրիս մէջ կուտանք :

Օ անգաղապտաններու վերայ :

Թիֆլիս որոշ չգիտցուիր թէ արդեօք հիները որ ատենէն սկսած են զանգակ բանեցընել, բայց աս յայտնի է որ ժողովուրդը ժամ հրաւիրելու համար չէին գործածեր . ուստի և ոչ զանգակատուն կար, ու Աբրուպայի մէջ առջի անգամ՝ Խտալիայի Լիամպանիա ըսուած գաւառը գործածուեցաւ չորրորդ դարուն մէջ, և անկէ վերջը սկսաւ ուրիշ տեղուանք ալ, այսինքն՝ Վաղղիա, Վերմանիա և ուրիշ աշխարհքներ : Այլ որովհետեւ զանգակը կը գործածուի հեռու տեղ ձայն տալու համար, ան պատճառաւ բարձր տեղ կը կախեն, և ասոր համար շի-

նուած են զանգակատունները :

Օ անգաղապտաններուն ձևը, բարձրութիւնն ու մեծութիւնը շատ տեսակ կրնայ ըլլալ . բայց ասոնց դիրքը ընդհանրապէս վեց տեսակ է :

Ա . Օ անգակները ժամուն գմբեթին մէջ կը կախեն, աս կերպը հին է, անոր համար ալ խիստ քիչ կը գտնուի հիմա :

Բ . Օ անգակատունը անմիջապէս ժամուն դրան վրայ կը շինեն . աս կերպով շինած շատ կը գտնուի գոթացի ճարտարապետութեամբ շինած եկեղեցիներուն վրայ : Նուանի է աս կողմանէ Ֆրիպուրկի մայր եկեղեցին, որ ինչուան իրեն բարձրութեան իրեք մասը քառակուսի է և անկէ վերջը սրածայր :

Գ . լամուն ճակտի երկու անկիւնները մէյմէկ զանգակատուն կը շինեն : Այս ձևս ալ շատ կը գտնուի գոթացի ճարտարապետութեամբ շինուած եկեղեցիներուն մէջ, ինչպէս է նաև Սեթմինսթրի եկեղեցւոյնը :

Դ . լամուն չորս անկիւնները մէյմէկ զանգակատուն շինել : Այսիկայ թէպէտ և ահաւոր ու վսեմ բան կ'ըլլայ, բայց բերդի ձև առնելուն համար՝ այնչափ ժամու չլայլեր . և աս ձևը հիմա միայն անգղիացւոց եկեղեցիներուն վրայ կը գտնուի :

Ե . Օ անգակատունը ժամէն բոլորովին զատ շինել . ասիկայ մասնաւոր կերպով իտալացւոց սովորութիւն է : Այս տեսակ զանգակատուններուն մէջ երևելի են, Փիզայինը, Ֆիորենցայինը, ու Սենտկինը : Նուանի է նաև Վրեմնայի զանգակատունը, որ Խտալիայի մէջ ամենէն բարձրն է, և կ'ըսեն թէ ութերորդ դարուն մէջ շինուած է :

Զ . Օ անգակատունը ժամուն մէկ անկիւնը շինել, ինչպէս շատերը աւանդատան քովը կը շինեն . ասիկայ է հիմակուան սովորական կերպը թէպէտ և ասով չէնք քիչ մը տձև կ'երևնայ :